

МІЖСУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

У статті розглядаються основні передумови, фактори і протиріччя створення інтеграційних об'єднань на основі аналізу міжсуб'єктної взаємодії їх учасників.

Ключові слова: інтеграція, міжсуб'єктна взаємодія, учасники об'єднання, інтеграційна політика.

THE INTERACTION AMONG SUBJECTS IN INTEGRATION ASSOCIATIONS

This article discusses the basic assumptions and factors creating controversy integration associations by analyzing the interaction of the participants. Trends in the business environment does not indicate that in the near future in the domestic economy will be the association, and, in most cases, one should expect selection options mild consolidation, in which will require the use of temporary government. In the merger is likely to be created territorial complexes and association of enterprises that are analogous to corporations, and is a collection of businesses with logistics, information technology and relationships. For subjects that will shape the business environment is necessary to develop corporate standards and requirements to improve the convergence of economic systems in order to avoid bankruptcy protection and management. In these circumstances, there is a problem of binding decisions taken by the data for all participants in the interaction. This situation is a source of conflict between the existing management structure and decision-making. In this regard, the development of cooperation in the areas of improving the association of enterprises is an important scientific and practical challenge in the current economic conditions.

Keywords: integration, interaction between actors, members of the association, integration policy.

Значна і все більш зростаюча економічна роль інтеграційних структур визначає основні тенденції їхніх взаємин з державою і суспільством. Допоки об'єднання підприємств були відносно рідким явищем, їхня діяльність не викликала великого інтересу з боку держави й суспільства. Але незабаром об'єднання підприємств стали активно розвиватися на внутрішніх ринках, іноді монополізуючи їх. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що господарюючі суб'єкти шукають різні способи і додаткові можливості підвищення ефективності у складних умовах господарювання, а одним з найвідоміших способів є інтеграція господарюючих суб'єктів для досягнення ефекту масштабу.

Об'єктивне протиріччя формування інтеграційних структур полягає в тому, що чисто економічно процес посилення об'єднань через їхнє укрупнення вигідний суспільству. Тому воно без шкоди для себе не може ліквідувати чи послабити великі інтеграційні структури, а навпроти, змушено у своїх економічних інтересах сприяти їхньому розвитку. Але економічне посилення об'єднань неминуче веде до посилення їх політичної влади. Добре відома практика впливу великих інтеграційних структур на державну владу в різних країнах з метою найбільш вигідної експлуатації суспільних ресурсів у власних інтересах на шкоду інтересам суспільства. Низка голосних скандалів з найбільшими інтеграційними структурами у світі, у більшій мірі із корпораціями, стала серйозним прикладом недосконалості керування такими об'єднаннями, небезпеки для суспільства зняття державного контролю з об'єднань підприємств і необхідності та жорсткості відповідного законодавства.

Тенденції розвитку бізнес-середовища вказують не те, що в найближчий час у вітчизняній економіці будуть відбуватися об'єднання, причому, у більшості випадків слід очікувати обрання варіантів м'якої консолідації, у рамках якого буде потрібно використання тимчасових органів управління. У результаті об'єднання скоріше за все будуть створюватися територіальні комплекси та об'єднання підприємств, що не є аналогами корпорацій, а є сукупністю господарюючих суб'єктів, що мають логістичні, інформаційні і технологічні відносини.

Для суб'єктів, що будуть формуватися у бізнес-середовищі необхідною є розробка корпоративних стандартів і вимог для підвищення рівня конвергенції економічних систем з метою запобігання банкрутства і захисту від криз. У цих умовах виникає проблема обов'язковості прийнятих даними органами рішень для всіх учасників взаємодії. Дана ситуація є джерелом протиріч між існуючою структурою управління і системою прийняття рішень. У зв'язку із цим розробка напрямків удосконалювання міжсуб'єктної взаємодії в об'єднаннях підприємств є важливим науковим і практичним завданням, за сучасних умов господарювання.

Визначенню напрямків удосконалення інституціонального середовища міжсуб'єктних відносин передував ґрунтовний аналіз особливостей функціонування об'єднання підприємств, визначені підходи до трактування основних термінів, обґрунтовані конкретні показники, що характеризують стан і динаміку суб'єктів господарювання. У зв'язку із цим, у подальшому ми користувалися наступними визначеннями:

Інституціональне середовище – це сукупність базових економічних, організаційних, правових правил, що визначають сферу виробничої і фінансової діяльності учасників об'єднання підприємств.

Міжсуб'єктна взаємодія – це система взаємин між учасниками об'єднання підприємств, реалізована за допомогою різних форм у рамках стійкої організаційної структури, з урахуванням ролі конкретного суб'єкта в економічному процесі.

Існуюча класифікація типів міжсуб'єктної взаємодії в рамках інституціонального середовища об'єднання підприємств дозволяє впорядкувати відносини, що реалізуються в рамках об'єднання, а також виявити основні елементи цього об'єднання як об'єкта управління.

З урахуванням особливостей взаємодіючих суб'єктів у рамках об'єднання підприємств доцільно використати наступні ознаки класифікації взаємодії: за формою взаємодії; за ступенем взаємного проникнення; за суб'єктним складом; за характером (рис. 1) [1].

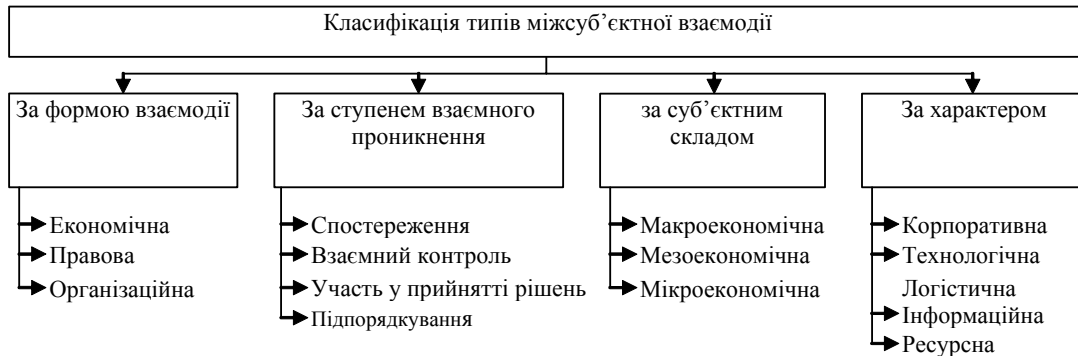

Рис. 1. Класифікація типів міжсуб'єктної взаємодії у рамках об'єднання підприємств

Аналіз організаційно-економічних форм міжсуб'єктної взаємодії вказує на те, що найпоширенішими з них є наступні: економічна взаємодія; правова взаємодія; організаційна взаємодія.

Під економічною взаємодією розуміється здійснення спільної виробничої діяльності, спрямованої на одержання всіма учасниками взаємодії матеріального доходу з використанням наявних ресурсів у об'єднанні підприємств. Економічна взаємодія, може бути реалізована через систему договорів, а також через участь представників учасників об'єднання підприємств при прийнятті рішень іншими учасниками.

Суть правової взаємодії полягає в спільній розробці і прийнятті різних документів, що обмежують рамки повноважень, описують етичні норми поведінки учасників об'єднання при здійсненні діяльності, а також конкретизують форму і порядок фінансових взаємин.

Організаційна взаємодія є формою участі представників одного з учасників в органах управління інших учасників. Загальна форма організаційної взаємодії залежить від того, яка з форм переважає у взаємодії між учасниками.

За ступенем взаємного проникнення учасників об'єднання міжсуб'єктна взаємодія існує у таких видах: ієрархічне спостереження, майновий контроль, делегування повноважень у прийнятті рішень, організаційне підпорядкування.

При виборі конкретного виду взаємодії особливе значення мають технологічна роль учасника об'єднання, його фінансове становище і характер податкового оточення, територіальне розташування та масштаби діяльності. У рамках запропонованих видів змінюється рівень жорсткості впливу на прийняті рішення. Двома крайніми випадками є ієрархічне спостереження, як найбільш м'який варіант взаємодії, і організаційне підпорядкування, як найбільш жорсткий варіант участі в прийнятті рішень (рис. 2) [1]. Між цими полюсами розташовуються майновий контроль і делегування повноважень у прийнятті рішень. Якщо взаємодія здійснюється по моделі майнового контролю, то учасники об'єднання виконують, як правило, дві основні функції:

а) вони виробляють загальну концепцію, у рамках якої учасники необмежені у розвитку власних ініціатив;

б) вони здійснюють моніторинг діяльності, періодично ініціюючи спільні заходи, у тому числі, засідання різних органів з питань загальної стратегії, а також проводячи вибірково ревізію найбільш важливих стратегічних рішень.

По характеру міжсуб'єктна взаємодія поділяється на організаційну, технологічну, логістичну, інформаційну. Технологічна взаємодія – це організація виробничого ланцюжка, у рамках якого є свої постачальники і споживачі. Логістична взаємодія описує характер міжсуб'єктних зв'язків у частині потоку матеріальних ресурсів. Технологічну і організаційну взаємодію описують суб'єктний склад об'єднання підприємств, а логістичну та інформаційну взаємодію характеризують ступінь розвитку інфраструктури об'єднання.

Слід також зазначити, що інституціональний аспект може визначати міжсуб'єктну взаємодію на макро-, мезо-, мікро- та нанорівнях. На кожному із цих рівнів суб'єкти об'єднання різні. Незалежно від рівня міжсуб'єктної взаємодії об'єднання підприємств передбачає організацію і самоорганізацію

безперервних зустрічних інформаційно-знанневих потоків у системі «освіта – наука – підприємництво – держава», що сприяє розвитку компетенцій і конкурентоздатності всіх учасників процесу об'єднання.

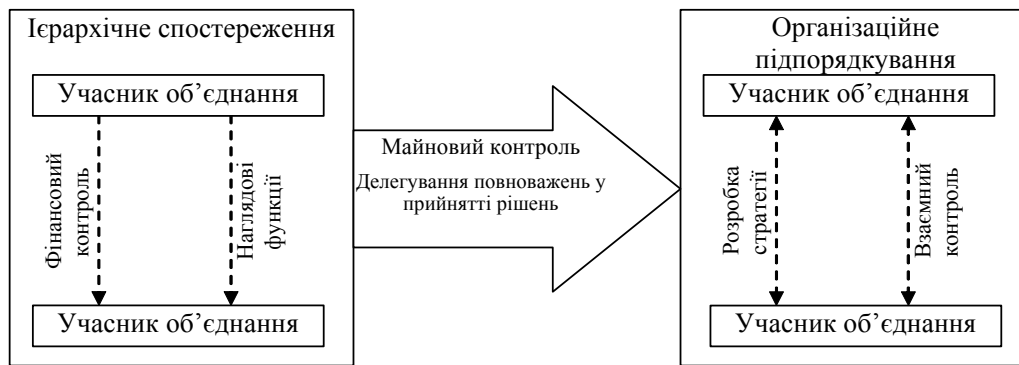

Рис. 2. Трансформація моделей суб'єктної взаємодії за критерієм взаємного проникнення

Універсальна модель міжсуб'єктної взаємодії учасників об'єднання на макрорівні представлена на рис. 3. На макрорівні в якості основних учасників об'єднання визначені наступні суб'єкти: система освіти і науки (вузи, наукові структури), система підприємництва (великий, середній і малий бізнес), держава та її інститути. Всі середовища – природно-екологічне, інформаційно-освітнє, соціокультурне, соціально-економічні – є відкритими. Поле інтелектуальних ресурсів суспільства є безмежним. Лише частина елементів, відображених в інституціональному контурі, мають цілком окреслені межі (вузи, наукові й владні структури, бізнес-структури). Разом з тим, їхні границі рухливі і прагнуть до «розмивання». Взаємозв'язок елементів моделі із зовнішнім середовищем є спрощеним, переважно одностороннім. Динамічність системи представлена низкою контурів і стрілок: 1) інституціональним; 2) контуром можливостей реалізації потреб; 3) безліччю контурів циркуляції матеріальних і нематеріальних ресурсів між інститутами [2].

Механізм реалізації універсальної моделі припускає створення різного роду партнерств із представництвом суб'єктів об'єднання, націлених на рішення завдань розвитку інтелектуальних ресурсів, знаннєвої інфраструктури і середовища ефективного трансферу знань і ресурсів, що буде сприяти росту активності і масштабів підприємництва, формуванню інноваційної культури на всіх рівнях системи.

Така концепція формування об'єднання, ґрунтується на необхідності створення державою умов для ефективної взаємодії системи освіти і науки із системою підприємництва для активізації зустрічних інформаційно-знанневих потоків за рахунок:

- ефективного регулювання складно організованого середовища і «запуску» процесів самоорганізації суб'єктів об'єднання підприємств;
- активізації процесів, що сприяють розвитку підприємництва (розвитку законодавчо-правової бази підприємництва);
- розвитку знаннєвої інфраструктури і середовища.

Оскільки система об'єднання підприємств є складною, відкритою, нелінійною системою, що самоорганізується, управління нею може здійснюватися з позицій методології синергетики.

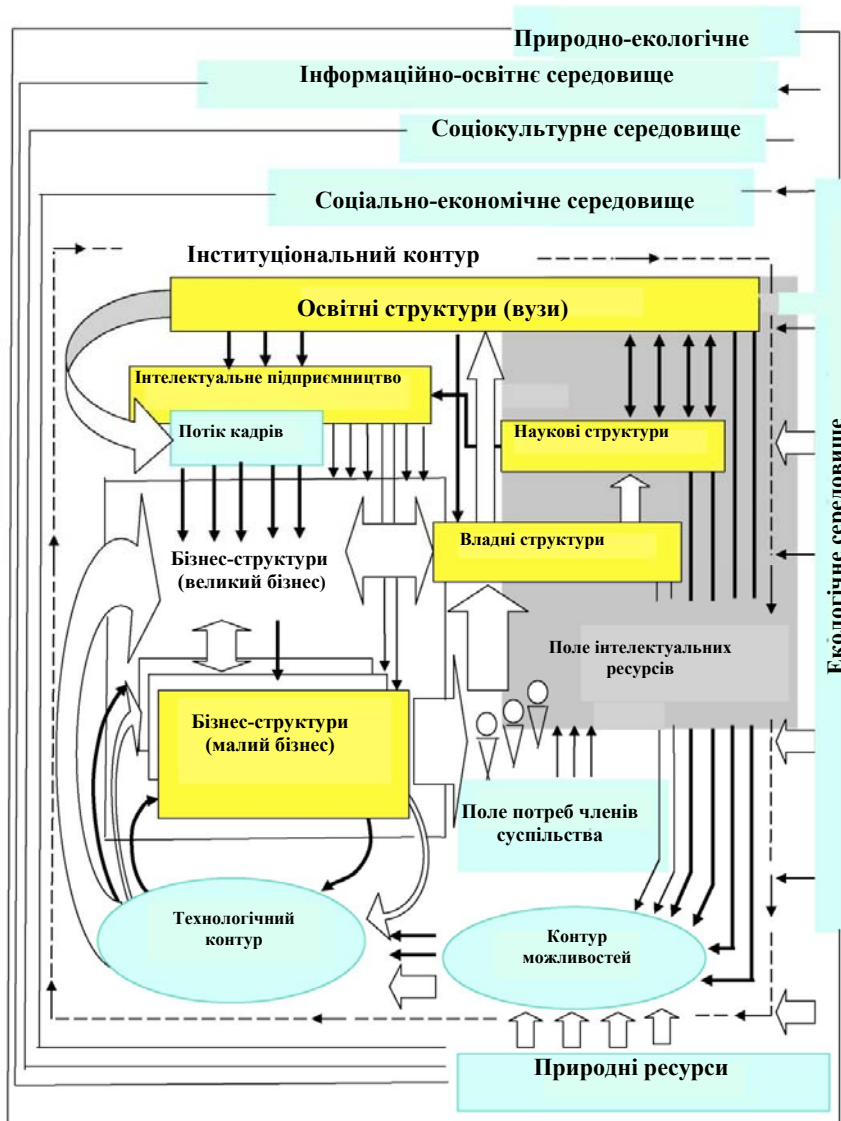
Основним суб'єктом, що запускає процеси самоорганізації в системі об'єднання підприємств завдяки зміні параметрів середовища, є держава. Процеси зміни параметрів середовища фактично є процесами регулювання системи об'єднання підприємств, які й запускають цілеспрямовану самоорганізацію суб'єктів.

Виходячи із принципів синергетики, вплив на систему об'єднання підприємств (її середовище) може бути незначним і відповідати принципу «резонансного впливу». Вплив буде резонансним, якщо він ув'язаний із внутрішніми якостями й властивостями системи. Тільки в цьому випадку суб'єкти об'єднання підприємств оберуть найбільш сприятливі для регулюючого суб'єкта (держави) шляхи розвитку системи.

Інакше кажучи, державне регулювання повинне відповідати насущним потребам суб'єктів системи об'єднання підприємств, що потребує ретельного вивчення і колективного обговорення. Тому здійснюючі регулюючі впливи на середовище, держава повинна проводити консультації із представниками інших суб'єктів системи об'єднання підприємств – підприємництвом і системою освіти та науки. Тільки за рахунок тісної взаємодії з усіма суб'єктами об'єднання можна оптимізувати витрати на регулюючі впливи й реалізувати резонансне управління (малі впливи, що приносять необхідні результати) через використання механізмів мережевої координації (співробітництва). Так, на макрорівні, наприклад, за рахунок створення координаційних рад при Президентів або Громадських рад при Міністерствах з рівним представництвом у них всіх зацікавлених суб'єктів системи чи Раді партнерів на мікрорівні.

Фактично координаційні ради мають працювати на принципах керуючих підсистем стратегічних мереж. Вони виробляють стратегічні орієнтири, що визначають загальні цілі і стратегії їх досягнення, визначають загальні «правила гри» (інститути), які сприяють координації спільної діяльності всіх суб'єктів.

Що стосується системи об'єднання підприємств, то взаємодія між його суб'єктами фактично створює мережу, що регулюється структурою якою є координаційний орган (рис. 4).

Світлі стрілки – матеріальні потоки, темні – інформаційно-знаннєві потоки

Рис. 3. Універсальна модель міжсуб'єктної взаємодії об'єднання підприємств на макрорівні

На мікрорівні інституціональне середовище корпоративного управління об'єднання є результатом конвергенції систем управління різних учасників цього об'єднання. Процес конвергенції здійснюється, виходячи з того, що на початковому етапі побудови інституціонального середовища корпоративного управління кожен учасник об'єднання має автономну систему, що не взаємодіє з іншими системами. Для конвергенції інституціональних середовищ корпоративного управління учасників об'єднання дана система потребує трансформації. Головними напрямками трансформації є:

- створення органу, що виконує функції загальних зборів учасників всього об'єднання;
- формування органу, що здійснює корпоративний контроль діяльності учасників об'єднання у проміжках між зборами учасників;
- узгоджене створення віртуального виконавчого органу, рішення якого будуть обов'язковими для виконання в поточній діяльності учасників об'єднання [1].

У результаті конвергенції інституціональних середовищ формується єдине корпоративне середовище, загальний вид якого представлений на рис. 5. У рамках трансформованого середовища з урахуванням законодавчих вимог і нормативних правил корпоративного управління в кожному органі склад учасників і повноваження розподіляються відповідно до визначених правил (наприклад, впливу конкретного учасника об'єднання підприємств на діяльність усього об'єднання). Отримана в результаті конвергенції структура інституціонального середовища корпоративного управління дозволяє надати всім рішенням

органів корпоративного управління об'єднання обов'язковий для виконання характер для всіх його учасників.

Повертаючись до попереднього, слід зазначити, що міжсуб'єктна взаємодія на макро- і мікрорівні розкривається шляхом формування і реалізації ефективної політики.

Політика, щодо інтеграційних об'єднань може реалізовуватися у двох напрямках:

- заходи, спрямовані на розвиток об'єднання підприємств у рамках регіону (країни);
- заходи щодо розвитку конкретного об'єднання підприємств.

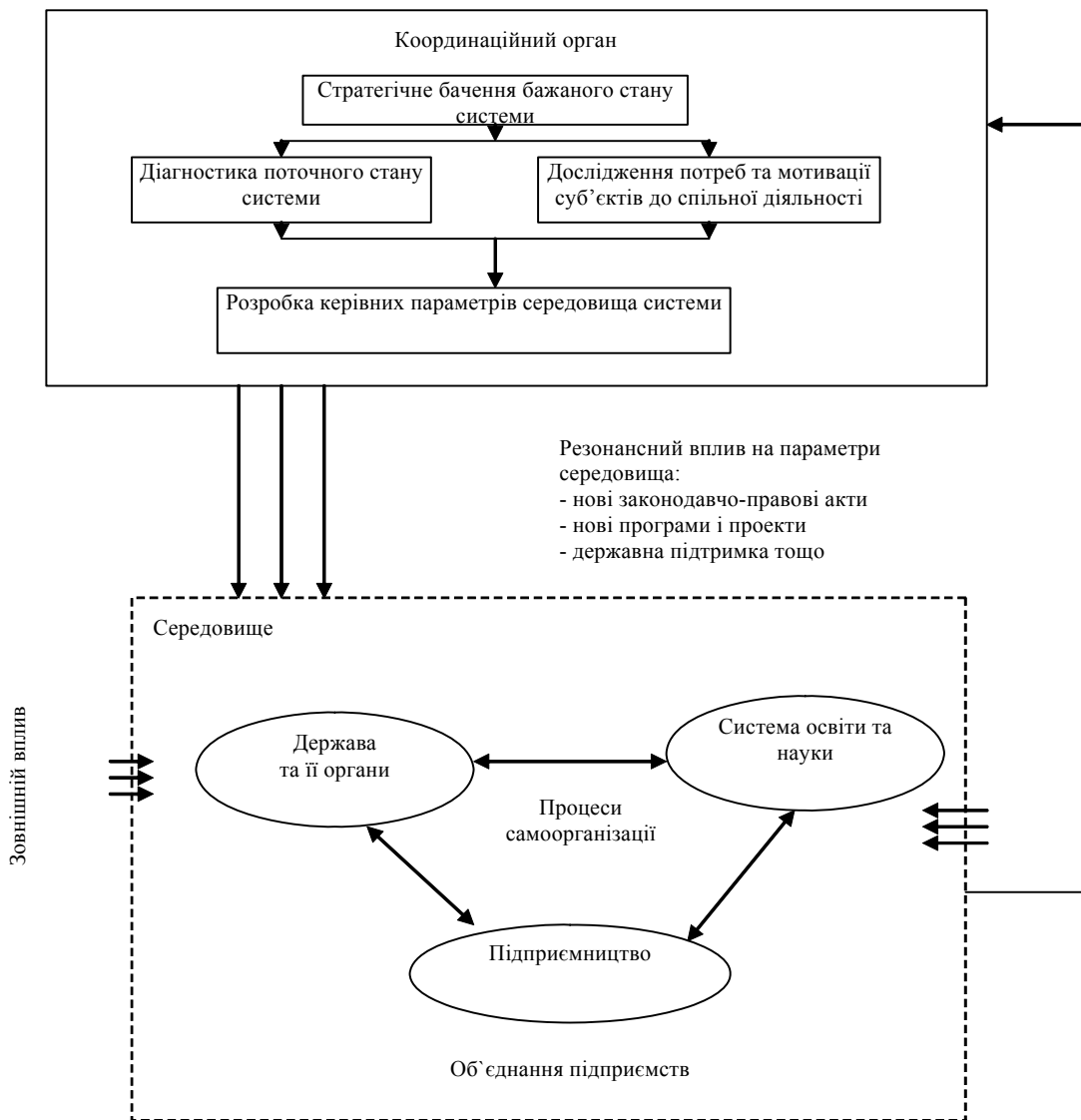

Рис. 4. Регулювання системи інтеграційного об'єднання на основі системного підходу

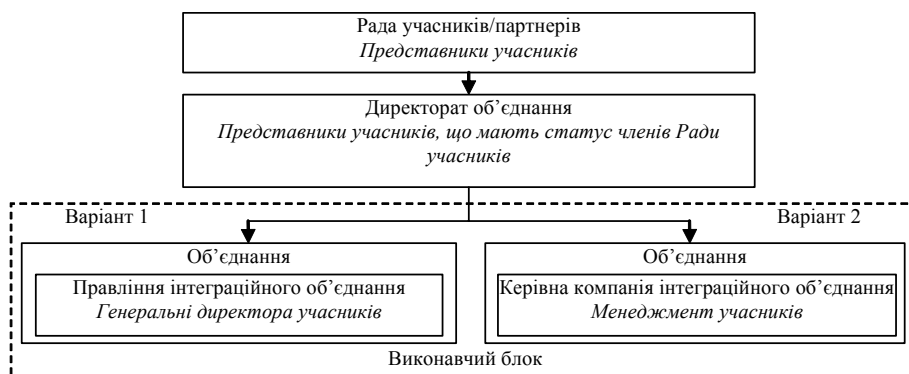

Рис. 5. Структура інституціонального середовища в результаті конвергенції систем корпоративного управління учасників інтеграційного об'єднання

Подвійність політики пов'язана з тим, що держава є одним із суб'єктів, залучених у розвиток об'єднання підприємств, виконує функції, пов'язані із впливом на всі економічні суб'єкти.

Заходи, спрямовані на розвиток всіх об'єднань підприємств, полягають у формуванні сприятливих умов. Цей напрямок повинен у більшій мірі реалізовуватися центральною владою. Тоді ключовими функціями центральних органів влади у сфері розвитку інтеграційних об'єднань повинні стати наступні:

- просування ідеї інтеграції, її «адвокатування»;
- формування і розвиток господарських агломерацій за допомогою реалізації інфраструктурних проєктів; включення механізмів приватно-державного партнерства;
- інформаційна, методична і освітня підтримка, спрямована на розвиток об'єднань підприємств; виявлення і моніторинг інтеграційних структур (макропідхід);
- посилення міжрегіонального розвитку об'єднань підприємств;
- фінансування регіональних програм розвитку.

Участь у розвитку конкретних інтеграційних об'єднань з боку органів центральної влади доцільна лише у об'єднаннях національної значимості.

Орієнтація на об'єднання підприємств дозволяє визначити місце і роль кожного суб'єкта об'єднання і визначити шляхи максимального підвищення конкурентоздатності всіх його учасників від заходів державної підтримки.

Конкретні заходи щодо розвитку об'єднань підприємств визначаються виходячи з місця та їх ролі у державному управлінні. Безліч заходів можуть бути використані для розвитку інтеграційних об'єднань підприємств, питання лише в тому, щоб вони використовувалися несуперечливо і послідовно.

Література

1. Бражка О.А. Совершенствование институциональной среды межсубъектного взаимодействия в территориально распределенных комплексах : автореферат дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : 08.00.05 / О.А. Бражка. – М., 2008. – 25 с.

2. Ахтямов М.К. Интеллектуально-инвестиционная поддержка инновационной деятельности предпринимательских структур региона: моделирование и практика реализации [Електронний ресурс] / М.К. Ахтямов // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера. Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования СыктГУ. – Режим доступа : <http://koet.syktu.ru/vestnik/2009/2009-3/2009-3.htm>

3. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : [постанова Кабінету міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389-2011-%EF>

4. Silvell I., Lindqvist G., Ketels C. The Cluster Initiative Greenbook. 2003. P. 9, 39. – www.cluster-research.org/greenbook.htm.

References

1. Brazhka O.A. Improvement of the institutional environment intersubjective interaction in geographically distributed complexes [Text] dissertation for the degree of PhD. Economics. : 08.00.05 / O.A. Brazhka – Moscow, 2008. – 25 p.

2. Akhtyamov M.K. Intellectual and investment support innovation business organizations in the region: modeling and practice of implementation // Corporate Governance and innovative development of the economy of the North: Bulletin of the Research Center of corporate law, management and venture investment SyktSU [electronic resource]. – Mode of access: <http://koet.syktu.ru/vestnik/2009/2009-3/2009-3.htm>

3. Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 2, 2011 № 389 On approval of the development of innovation activity in Ukraine. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=389-2011-%EF>

4. Silvell I. Lindqvist G., Ketels C. The Cluster Initiative Greenbook 2003. / / [Www.cluster-research.org/greenbook.htm](http://www.cluster-research.org/greenbook.htm), P. 9, 39.

Надійшла 13.04.2013; рецензент: д. е. н. Ведерніков М. Д.